

Šaur, Vladimír

Jak klasifikovat bulharská nářečí?

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1982, vol. 31, iss. A30, pp. [155]-167

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101815>

Access Date: 12. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR ŠAUR

JAK KLASIFIKOVAT BULHARSKÁ NÁŘEČÍ?

1. Abychom získali orientaci v pestrých nářečních poměrech, musíme dialekty nějak třídit; vždy pomocně, protože absolutní hranice mezi nářečím nejsou. V podstatě u všech evropských národů jsou dnes dialekty na ústupu, ale povědomí, že ten či onen výrazový prostředek je buď celonárodní spisovný, nebo nespisovný, nebo lokálně (nářečně) omezený, je u příslušníků daného národa obecné.

Ve vývoji dialektologie se setkáváme s různými klasifikačními kritérii a z nich plynoucími různými pojmenováními dialektů. Pro starší dobu byly typické obyvatelské názvy (nářečí valašská, hanácká, šopská apod.; někde šlo o přezdívky), zřejmě proto, že prvním popisovatelům dříve padly do oka etnografické rysy oblasti než dialekt, a kmen, resp. jeho jméno, se jim zdálo určující. Postupem času se však přicházelo na to, že hranice obyvatelského povědomí a jména se nekryjí s charakteristickými nářečními isoglosami, a od názvů tohoto typu se postupně upouští. Např. termín „nářečí hanácká“ je nahrazen výstižnějším „středomoravská“; seriózní dialektologové opustili termín „nářečí šopská“ proto, že Šop je slovo s hanlivým předechem, i proto, že se tak sami nazývají i lidé, kteří mluví docela jiným dialektem.

Nářeční klasifikace je objektivní, protože nutno třídit dle zřetelných a jednoznačných kritérií; je však i subjektivní, protože výběr těchto kritérií a pořadí důležitosti závisí na posouzení dialektologa. Zpravidla se za klasifikační měřítko vybírají isoglosy vokalické (tak je tomu např. v češtině), lze však třídit podle jevů konsonantických (v polštině podle mazuření, výslovnosti sykavek aj., u východních Slovanů dle realizace palatalizovaných souhlásek) nebo přízvuku (zvláště v srbocharv.). Jen někde, např. na Balkáně, přicházejí v úvahu kritéria morfologická, a to spíše jako druhotná; syntaktické a lexikální rozdíly se za klasifikační zpravidla neberou. (Termíny „štokavské“, „kajkavské“, „čakavské“, ač odvozené od podoby zájmena *quid*, tedy distinkce lexikální, označují ve skutečnosti nářečí, lišící se hláskoslovně a přízvukem.)

Při klasifikaci se zpravidla vychází z jevů, kde rozdíly od příslušného spisovného jazyka jsou výrazné a dělí areál pokud možno symetricky. To jsou v každém jazykovém území jevy jiné; totéž dělítko je pro jeden jazyk závažné,

pro sousední příbuzný jazyk může být okrajové. Např. pro nářečí češtiny je důležité, zda české přehlásky byly provedeny úplně, částečně nebo vůbec ne; pro sousední polštinu, kde tyto přehlásky neproběhly, nelze podle téhož jevu nic dělit. Obdobně v jihoslovanských jazycích; např. na území srbocharvátštiny má velký význam intonace, v bulharštině různost intonací zanikla, naopak pro bulharštinu je vhodným dělítkem střídnice za *ρ*, kdežto v srbocharvátštině je střídnice jediná.

2. Specifickým rysem jihoslovanských jazyků je skutečnost, že spisovné normy jednotlivých jazyků a rozsah areálů, kde se jich používá, se konstituovaly až novodobě a jejich hranice byly určeny především skutečnostmi politickými, jen málokde lingvistickými. Proto nelze argumentovat tak, že „je-li nářečí A bližší spisovnému jazyku X než jazyku Y, pak je nářečím jazyka X, i když se lidé hlásí k národnosti Y“. Národní povědomí není určeno tím, zda se v daném dialektu říká *ruka*, *roka*, *raka* či *rěka*, ale je produktem společenského vývoje. Proto zkušeni dialektologové, v Bulharsku zejména S. Stojkov, argumentaci v tomto stylu právem odmítali.

Jihoslovanská nářečí, tak jako nářečí ostatních slovanských jazyků, se začala členit již při rozpadu praslovanštiny tím, že za určitou hlásku či hláskovou skupinu byla tu jedna střídnice, tam druhá. Místní rozsah tohokterého nářečí je určen tím, kudy v době, rozhodné pro vývoj daných hlásek nebo hláskových skupin, probíhaly hranice takového druhu, že bránily vzájemnému styku. Jihoslovanské národy se často na dlouhá staletí dostávaly pod nadvládu cizinců a administrativně-vojenské hranice se všelijak měnily; dále působily kolonizace a útoky obyvatelstva, i z celých oblastí. Zejména skutečnost, že v období, kdy ve většině Evropy počínají národně-obrozenecké snahy, byli jižní Slované rozděleni mezi porobitele turecké, uherské, germánské, benátské, řecké i jiné a sami vyznávali různá náboženství, měla za následek, že nové spisovné jazyky se tu tvořily opožděně a hranice areálů, kde se toho či onoho jazyka užívalo, jsou více než jinde ovlivněny zřeteli nelingvistickými. Připomeňme si nejdůležitější fakta. V první polovině 19. století bylo nutné, aby se katoličtí Slované na území Uher a tzv. vojenské hranice politicky spojili s pravoslavnými Slovany, kteří se vymaňovali z tureckého područí v Srbsku, a to bez ohledu na drobné nářeční rozdíly. Na základě tohoto úsilí dochází ke konstituování společného spisovného jazyka „charvátského neboli srbského“, k němuž se hlásili i čakavci, kajkavci a obyvatelé Dalmacie, třebaže jejich nářečí jsou velmi odlišná (a kdyby byla politická situace jiná, možná by si utvořili spisovné jazyky vlastní; jejich názor na mnohé otázky jazykové kultury a jazykové správnosti byl jiný). Poučná je zejména situace u kajkavců, jejichž nářečí je jazykově bližší spisovné slovinštině (zvláště jejím štýrským dialektům) než srbocharvátštině. Že se přiklonili k srbocharvátštině, je dáno skutečností, že spisovná slovinština se tvořila dříve a že v rozhodném období — uprostřed 19. století — byla již v podstatě konstituována, a to jako jazyk Slovanů na území Rakouska (tj. nikoli Uherska); vědomí společného slovanského politického cíle v Uhrách, tj. společného s těmi, kdož mluvili štokavsky, ač nářečím vzdálenějším než spisovná slovinština, vedlo nakonec k přichýlení k jazyku srbocharvátskému.

V téže době situace uprostřed Balkánského poloostrova vyžadovala, aby se spojili všichni Slované, ohrožení Turky a Řeky, přičemž potřebnou platformu k tomu poskytla mj. i slovanská pravoslavná církev; odtud snaha

na základě církevní slovanštiny vytvořit normu živého jazyka, pokud možno zbavenou nežádoucího tureckého i řeckého nánosu. Tak se konstituuje spisovná bulharština. Bohužel vývoj byl zvrácen výsledky berlínského kongresu 1878 a hlavně tím, že nově vytvořené Bulharsko se dostalo do vleku imperialistických států. V oblastech, které se součástí bulharského státu nestaly, postupně zesílilo povědomí, že představitelé Bulharska hájí jiné zájmy než „naše“. A vzhledem k vývoji za I. i II. světové války i administrativním hranicím, které se v průběhu desetiletí zafixovaly, byl proces růstu tohoto vědomí dovršen v r. 1945 vznikem nového spisovného jazyka makedonského, třebaže příslušníci nářečí, jimiž se na území SR Makedonie mluví, mají ke spisovné bulharštině blíže, než k ní mají např. příslušníci bulharských nářečí rodopských, kteří se nikdy jinam nehlásili a ani z geografických důvodů hlásit nemohli. Ba dokonce došlo k tomu, že podél hranice mezi srbskou a makedonskou republikou a podél státní hranice jugoslávsko-bulharské existují celé oblasti, kde se na obou stranách mluví prakticky stejným nářečím, přitom se lidé na jedné straně hlásí k Srbům, na druhé k Bulharům či Makedoncům. A když po I. světové válce bylo od Bulharska odtrženo tehdejší Caribrodsko (dnes Dimitrovgradsko) a Bosiljegradsko, zůstalo u jeho obyvatel národnostní povědomí bulharské; po II. světové válce se oficiálně tito lidé v Jugoslávii uznávají za národnostní menšinu, vydávají si tiskoviny ve spisovné bulharštině, i když se jejich mluva od ní velmi liší a prakticky se shoduje s nářečím nedalekých obcí, hlásících se k srbsčině.

3. Podle čeho tedy považovat to které nářečí za „bulharské“, „makedonské“, „srbocharvátské“ „slovinské“? Snad jednoznačná je situace na pomezí slovinsko-srbocharv., i když se nekryje s administrativní hranicí republik; v Bílé Krajině (Slovinsko) se lidé hlásí k Charvátům, protože jejich předkové odtamtud přišli. Na rozmezí srbsko-makedonském a srbsko-bulharském je však nářečně přechodové území široké a žádná z křížících se isoglos není hranicí povědomí. Příslušnost k spisovnému jazyku je dána státní hranicí před I. světovou válkou; z historických a dorozumívacích příčin nemůže, kromě základních a středních škol bulharské menšiny při hranici, nikdo dobře užívat v Jugoslávii bulharštiny nebo v Bulharsku srbocharvátštiny, popř. makedonštiny.

Jiná je otázka, zda všichni mluvčí, žijící v nářečně přechodové oblasti, se cítí být příslušníky daného národa. Víme o případech, kdy při korekci hranic po I. světové válce bylo více vesnic přetato novou státní hranicí; od té doby se u některých mluvčích mohlo vědomí zachovat, u jiných změnit. A i lidé, kteří běžně užívají určitého jazyka jako spisovného, se nemusí cítit být jeho příslušníky. Mohou užívat tohoto jazyka jen proto, že jinou možnost nemají.

Tedy národní povědomí nemusí být dáno dialektem. Komplikovaný je stav na pomezí bulharsko-makedonském. Do r. 1945, do kodifikace spisovné makedonštiny, převládal názor, že všechna nářečí, kde proběhly typické bulharské inovace (ztráta pádových koncovek, vznik postpozitivního členu, náhrada infinitivu konstrukcí s *da*, vytvoření složitého systému slovesných časů *aj.*), jsou nářečmi bulharštiny. Pokud k inovacím nedošlo a zejména pokud *o* dalo *u* a slovo *z* *chotěti* pro tvoření futura nepokleslo v částici, jde o nářečí srbské. (Uváděly se i další znaky, např. jerové střídnice, užívání a slovosled zájmen *aj.*; ty jsou problematické.) Existují však dialekty, v nichž

bulharské inovace neproběhly důsledně, srbské rysy se zachovaly zčásti a hlavně jsou tam jevy, neshodující se ani se srbocharvátštinou, ani s bulharštinou; ty byly předmětem největších sporů. Takové neopakovatelné rysy má především dialekt centrální Makedonie, třebaže morfoloogicky je blízký bulharštině. Jeho hlavní rysy kodifikovala spisovná makedonština, po jejímž vzniku nastala co do posuzování národního povědomí nová situace.

Dobrý dialektolog se tu především ptá, kým se cítí být sami mluvčí.¹ Spisovná makedonština dnes reálně existuje a objektivně se vyvíjí, bez ohledu na to, jak je kým hodnocena. V prvních letech po II. světové válce i bulharští dialektologové nazývali nářečí na území, které do r. 1912 patřilo Turecku a pak připadlo Bulharsku (= dnešní Blagoevgradský kraj) „makedonskými nářečímí na území Bulharska“. Časem však převládl jiný přístup, neboť: 1. Na Blagoevgradsku se mluví nářečímí, kterým je spisovná makedonská norma vzdálenější než spisovná norma bulharská, 2. Mezi Blagoevgradem a oblastmi na sever i východ on něho existuje plynulý nářeční přechod a vzhledem k tomu, že jde o obyvatelstvo jednoho státu, značně živý styk; hlásala by se tedy umělá hranice tam, kde ve skutečnosti neexistuje. — Na jugoslávské straně je většinové povědomí dnes již jasně makedonské. Na bulharské straně, přes pokusy bezprostředně po II. světové válce vytvořit i tam povědomí makedonské, zůstalo cítění bulharské; pokud se někteří jednotlivci necítí být Bulhary, mluví i oni stejným jazykem jako většina obyvatel. Ustálilo se tedy povědomí podle státní hranice; z toho vycházeli dialektologové v šedesátých letech a za bulharskou hranici nešel ani nářeční atlas.² Pochopitelně státní hranice, není-li hranicí nářečí, není vhodná jako klasifikační pomůcka.³ Toho si byl zvláště vědom J. N. Ivanov, upozorňující⁴ na potřebu zkoumat bulharské dialekty v severním Řecku, mezi nimiž a nářečímí kotlin Strumy a Mesty i západních Rodop je plynulý přechod.

Rostoucí znalost dialektů na jihu a západě dnes vede bulharské dialektology k jinému pohledu. Znovu začíná převládat názor, že jde o části jednoho jazykového celku, rozděleného (násilně) v době nedávné; názor jistě správný z hlediska lingvistického, nelze však z něho dělat etnogenetické závěry proti vůli mluvčích.

4. Bulharské území se tradičně nejčastěji dělilo na celek východní a západní, rozdělené tzv. jačovou hranicí, která vede od ústí řeky Vit do Dunaje směrem jižním k Plevnu, Pirdopu, Panagjurišti, po Rile a Pirinu k Soluni. Na západ od ní se jač vyslovuje jako *e*, a to i v Makedonii (s výjimkou jejího jihozápadu) a v ekavské oblasti Srbska; na východ od ní jako *e* jen pozičně, zpravidla

¹ M. Mladenov, *Govorät na Novo Selo, Vidinsko*, Sofija 1969 zjistil ve své rodné obci, jejíž dialekt byl předmětem sporu bulharských a srbských jazykovědců (o. c. s. 11—12), řadu jevů, lingvisticky velmi cenných a neshodujících se ani se srbocharv., ani s bulh. Sám říká o svých předchůdcích, že ti, kteří si dali za cíl argumentovat dialektem pro některou národní příslušnost, nemohli všechny jevy vidět, protože zkoumali z pozice předem připravených závěrů.

² *Bälgarski dialekten atlas*, Sofija; tom 1, 1964, jihovýchod, tom 2, 1966, severovýchod, tom 3, 1974, jihozápad, tom 4, 1981, severozápad.

³ Pochopíme to při studiu dobré příručky F. Sławského, *Zarys dialektologii południowo-słowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych*, Warszawa 1962 (srov. Sborník prací fil. fak. A 13, 1965, s. 231), který ze státních a republikových hranic jako základních dělítek vychází.

⁴ Srov. J. N. Ivanov, *Bälgarski dialekten atlas, Bälgarski govori ot Egejska Makedonija*, tom 1, Sofija 1972; též, *Bälgarski preselničeski govori*, Sofija 1977.

mimo přízvuk, pod přízvukem jen tehdy, následuje-li v další slabice *-e-* nebo *-i-*. (Ale v řadě východních nářečí je i v těchto pozicích výslovnost otevřenější. *ê*, nebo jsou jiné odchylky.) V ostatních přízvučných pozicích dává *jať* na východě nejčastěji *a*, měkčící předchozí konsonant. — Jaťovou hranici jako kritérium třídění nářečí použili poprvé Ch. S. Nikolov v r. 1845 a V. I. Grigorovič v r. 1848; přesněji ji popsal zejména B. Conev.⁵ Dokonalý obraz dává nářeční atlas.⁶

Podle jaťové hranice se obvykle rozlišovaly dialekty

A. severovýchodní, kde střídnice zhruba odpovídají spisovnému jazyku (*snjag* — *snegové* — *sněžen*) a to:

a) „moesijské“,⁷ kde (kromě jiných jevů) střídnice za *jať* pod přízvukem v slabice před přední samohláskou je široká, v nepřízvučné slabice užší (*sněžen* : *snegové*),

b) „balkánské“, v nichž v obou uvedených pozicích je jaťová střídnice stejná;

B. jihovýchodní čili „rupské“,⁸ kde charakteristickou střídnicí *jať* je široké *ê* (někde důsledně, někde v alternaci s měkčícím *a* či jiným vokálem), popř. měkčící *a* ve všech pozicích;

C. západní, kde střídnicí je normální *e*; stejná střídnice je v Makedonii (s výjimkou jihu a krajního západu) a v ekavských dialektech srbocharvátských.

Existují i jiná dělení. A. Teodorov-Balan⁹ vedle východní a západní skupiny považoval za rovnocennou skupinu rodopskou (situaci východní Trákie neinterpretoval), protože v ní *jať* a také etymologické *ja* dává vždy široké *ê*. Vzhledem k tomu, že v hláskových památkách právě tyto dva vokály se označují stejným písmenem, jde jistě o rys starobylý. — N. van Wijk¹⁰ navrhl klasifikovat podle střídnic na *ъ*; vyšla mu dvě základní centra, západní

⁵ Srov. Christodul Sičan Nikolov, *Bolgarskaja aritmetika*, București 1845; V. I. Grigorovič, *Očerki putešestvija po Jevropejskoj Turcii*, Moskva 1848; B. Conev, *Istorija na bulgarskij ezik I*, přeprac. vyd. 1940, s. 369, 371.

⁶ V I. dílu mapa 16 a násl., v II. dílu mapa 14 a násl., v III. dílu mapa 26 a násl.

⁷ Bulharský termín „mizijski govori“ považujeme za nešťastný a vlastně věcně nesprávný. Vhodnějším by bylo říkat dle L. Miletiče, *Das Ostbulgarische*, Wien 1903, „Donaudialekte“ neboli dunajské, který se, žel, neujal. Trácká provincie Moesie totiž sahala od soutoku Sávy s Dunajem do středu Valašské nížiny; nepatřila do ní Dobruďza ani jádro pozdějšího prabulharského státu. Naproti tomu „moesijské“ bulharské dialekty se zachovaly v okolí Sumenu a na severovýchod odtud; soudí se, že dříve zaujímaly větší plochu, zvláště na západ od Jantry, ale není to prokázáno. (Tvzení, že tzv. Svištovský damaskin, rukopis z 18. století, je napsán tímto nářečím, neznámá, že ve Svištově se mluvilo tímto dialektem; pisár nemusel být místní rodák.)

⁸ Termín je původem obyvatelský; Rupci, také Rupalané, se nazývají příslušníci archaických dialektů v části východní Trákie, aby se odlišili od potomků kolonistů, tzv. Zagorců, kteří přišli z druhé strany Staré Planiny. Původně šlo o dialekty nížiny, později bylo termínu použito pro všechny jihovýchodní dialekty (Stojkov ve svých vysokoškolských skriptech hovoří o „západorupských“ dialektech v povodí Mesty). V tomto významu není adekvátní, neboť „rupské“ dialekty nejsou homogenní; není také výrazné souhrnné isoglosy celé této skupiny, která by je odlišovala od všech severovýchodních. Srov. i stať *Rupski govori* v novějších vydáních Stojkovovy práce *Bulgarska dialektologija* (ve vyd. 1962 s. 54 a s. 61).

⁹ A. Teodorov-Balan, *Rodopskoto narečie*, Sbornik statej M. Drinovu, Charkov 1904, s. 111—127.

¹⁰ N. van Wijk, *Zur Grenze zwischen dem Ost- und Westbulgarischen*, Archiv f. slav. Phil 39, 1925, 3—4, s. 212—216.

(= makedonské) s *-o-* a východní s *-a-*. To vypadá na první pohled lákavě, protože rozdíl, dané výsledky jerových vokalizací, jsou staré a navíc šesti-vokální areál (5 základních vokálů + *ǣ*) se geograficky zhruba kryje s jádrem prvního bulharského státu; mnoho isoglos hranici tohoto jádra přibližně doprovází.¹¹ Pro poznání rozdílů západních i jižních nářečí od tohoto jádra však Wijkovo dělení praktické není, protože ne všude, kde *ǣ* dal *o*, příp. *a*, je pětivokálový systém (vznikly tam další samohlásky jinými cestami), a dále je mnoho dialektů, kde stojí vedle sebe dvě, tři, na Kjustendilsku až čtyři jerové střídnice v různých slovech,¹² z toho některé jen pro tvrdý, jiné také pro měkký jer. — B. Conev v práci *Istorija na bǎlgarskij ezik* užívá dělení podle střídnic psl. **tj*, **dj*, vedoucích k trichotomii: 1. areál *št, žd* (větší část území, hlavně východ); 2. *č, dž* (malé území na severozápadě), 3. *k, g* (jihozápadně od Sofie včetně celé Makedonie). To není praktické z několika důvodů: a) nerovnoměrnost jednotlivých celků, b) kolísání a dubletnost střídnic na mnoha místech, c) střídnice *k, g* asi není, aspoň v části svého území, starobylá, neboť jsou tu doloženy staré památky se *št, žd*, d) kromě těchto tří základních realizací jsou i artikulační mezistupně (hlavně v jižním Bulharsku) a lokálně i jiné střídnice, zejména u futurální částice < *chotj-*, jejichž obraz se značně liší od celkového charakteru změn *tj, dj*. — Jiné, vhodnější dělení B. Coneva¹³ přihlíží k střídnicím za oba jery; autor dospívá k tetrachotomii: severozápad (*ǣ, ǣ*), severovýchod (*e, ǣ*), jihozápad (*e, o*), jihovýchod (*ǣ, o*). Uváděné střídnice nejsou přesné, Conev dobře neznal situaci v Rodopech a Trákii; hodnota jeho klasifikačního pokusu je v tom, že nepřihlížel k vokalickému jevu jedinému.

Moderní dialektologie si uvědomuje, že k dělení je nutný komplexní pohled na fonologický systém. Z toho hlediska je cenný článek S. Stojkova,¹⁴ v němž autor upozornil i na systémové závislosti mezi jaťovou přehláskou, korelací měkkosti souhlásek a redukcí nepřizvučných vokálů. Na východ od jaťové hranice se původní korelace hláskových skupin „konsonant + jať“ : „konsonant + *a*“ změnila v korelaci skupin „palatalizovaný : nepalatalizovaný konsonant před týmž vokálem“ a ta je velmi často nositelem významové distinkce (např. dnes bulharsky *bal* „stupeň, ples“ : *b'al* „bílý“ < *běla*; *marka* „známka, německé peníze“ : *m'arka* „míra“ < *měřka* aj.); na západě zůstaly nositelem téže distinkce vokály a proto k většímu rozvoji měkkých souhlásek nedošlo, dokonce zaniká párová měkkost u retnic i zubnic mimo *l a n*. Patrně v souvislosti s tím, že na východě klesá váha vokalických fonémů ve prospěch konsonantických, došlo tam k dalšímu snížení počtu vokalických fonémů tím, že se nepřizvučné *a, e, o* vyslovuje (v balkánských dialektech) redukovane,

¹¹ Toho si všiml i S. Stojkov, *Kǎm dialektnija vokalizǎm na bǎlgarskija ezik*, Slavističen sbornik, Sofija 1963, s. 285—296 a *Osnovnoto dialektno delenie na bǎlgarskija ezik*, Slavjanska filologija 3, Sofija 1963, s. 105—114, kde soudí, že vedle členění „východ : západ“ přichází v úvahu i dělení dialektů na „centrální“ (= severovýchodní) a „okrajové“ (= ostatní). K otázce souvislosti isoglos s geografickým rozsahem prvního bulharského státu srov. i V. Šaur, *Protobulharsko-slovanský bilingvismus ve fonologickém systému bulharštiny*, Studia balkanica bohemo-slovaca II, Brno 1976, s. 304—324.

¹² Srov. *Bǎlgarski dialekten atlas*, tom III, mapy 1—18, spec 1 a 9.

¹³ Srov. *Dobřejšovo evangelie*, Sofija 1906, vydal a předmluvu napsal B. Conev, spec s. 30—31.

¹⁴ S. Stojkov, *Jatovijat preglas v bǎlgarski ezik*, *Bǎlgarski ezik* 13, 1963, s. 313—332.

jako *ă, i, u* (jinak v Rodopech, viz dále); na západě je v nepřízvučně slabice počet fonémů stejný jako v přízvučně. — Stojkova stat' probojovává myšlenku, že jaťová hranice není jevem systémově izolovaným.

Tuto myšlenku dále rozvinuli M. Mladenov¹⁵ a I. Kočev;¹⁶ upozornili na řadu dalších jevů, souvisejících s jaťovou hranicí. Přínosem I. Kočeva je také nová klasifikace bulharských nářečí¹⁷ se zřetelem k tomu, že isoglosy, systémově doprovázející jaťovou hranici, neprobíhají přesně totožně s ní a vzájemně komplexně tvoří pás přechodových dialektů. Kočev vnáší do třídění hlavně tyto nové prvky:

A. Na rozmezí východních a západních dialektů, chápaném podle jaťové hranice, nově vyděluje v samostatnou, jim rovnocennou skupinu přechodový nářeční pás, v němž některé jevy odpovídají západním, jiné východním nářečím. Sem patří okolí měst Pleven, Teteven, Pirdop, Ichtiman, Pazardžik, Razlog, Petrič, Goce Delčev, Ser, Valovištica, Ziljachovo a Soluň. (Viz podrobně v odd. 6.)

B. Ze severovýchodního (balkánského) celku je vydělen tzv. „podbalkánský“ dialekt (od Čirpanu přes Starou a Novou Zagoru k Černému moři, tj. nejnižnější část balkánských dialektů) a dále tzv. „přechodové balkánsko-východomoesijské dialekty“, které, ač typově balkánské, mají člen *-o*. Severovýchod se tedy dělí na dvě jádra, moesijské na severu a balkánské v horách, a 2 přechodové oblasti, jednu mezi oběma jádry, druhou mezi severovýchodem a jihovýchodem.

C. Za „severozápadní“ dialekty považuje jednak tzv. „západomoesijské“¹⁸ (= nížinné), jednak tzv. „pohraniční“ na hranici se Srbskem, k nimž řadí i přechodové dialekty mezi Srbskem a Makedonií.

D. Velmi široce chápe Kočev tzv. „jihozápadní“ dialekty, které dělí ve dvě velké skupiny: a) „centrální“ s *-a- < -o-* (sahají od Vracy přes Botevgrad, Sofijsko, podhůří Rily, Blagoevgradsko a Kjustendilsko¹⁹ do větší části Makedonie) a b) „okrajové jihozápadní“ s *-o- < -o-*, kam patří Debärsko, Ochridsko, nejnižnější Jugoslávie a větší část dnes řecké Makedonie. Je si vědom, že okrajové jihozápadní dialekty nejsou jednotné, a řadu jejich prvků, zvláště těch, které se shodují s východobulharskými, kvalifikuje jako archaismy východního původu, zřejmě v protikladu k „centrálně jihozápadním“ dialektům, jejichž stav se mu jeví jako novější. — Kočev všechny tyto dialekty označuje za bulharské, výslovně však zdůrazňuje, že termín „jihozápadní bulharské“ se týká stránky jazykové.

¹⁵ M. Mladenov, *Archaičen jatov izgovor kraj jatovata granica*, Slavističen sbornik, Sofija 1963, s. 297—305; týž, *Jatovata granica v svetlinata na novi dannj*, Slavističen sbornik, Sofija 1973, s. 241—256.

¹⁶ I. Kočev, *Fonetični i fonologični promeni na e ot ō v govori okolo jatovata granica*, Izvestija na Instituta za bälgarski ezik 16, 1968, s. 437—446.

¹⁷ I. Kočev, *Osnovnoto dialektno delenie na bälgarskija ezik*, Bälgarski ezik 30, 1980, s. 295—304.

¹⁸ Tento termín, zavedený Kočevem, není vhodný; ony dialekty jsou západním pokračováním ne dialektů „moesijských“ (srov. pozn. 7), nýbrž balkánských, viz dále v textu.

¹⁹ V charakteristice kjustendilského dialektu — není jasné, zda celého takto tradičně nazývaného celku, nebo jen jeho centrální části, tzv. „vlastního kjustendilského dialektu“ čili „pole“ — se Kočev zřejmě mylí. Jak ukázal především I. Umlenski, *Kjustendilskijat govor*, Sofija 1965, jde o dialekt typicky přechodový, s křížením důležitých isoglos, dubletami apod., fakticky mezistupeň sofijského a makedonského nářečního centra s řadou zásahů od severozápadu. Totéž je zřejmé z většiny map 3. dílu bulharského nářečního atlasu.

Kočevova klasifikace má hodnotu tím, že je nová; domníváme se však, že třídění bulharských dialektů lze ještě zdokonalit a přitom oprostít od termínů, kterým by bylo možno rozumět nenáležitě.

5. O hlavních historických hláskových procesech, při nichž se konstituovaly klíčové bulharské nářeční rozdíly, jsme pojednali jinde.²⁰ Stručně rekapitulujeme, že v oblasti, kde lze počítat s intenzivnějším prabulharským bilingvismem, se jeho vlivem udržel protiklad zadní labializované samohlásky k zadní nelabializované; proto nedošlo k labializaci střídnice za zadní nosovku a proto nebylo podmínky ani k vokalizaci tvrdého jeru, což určilo průběh následných hláskových změn. Celý vývojový řetěz proběhl až do konce v oblasti tzv. centrálního balkánského dialektu, kde vývoj střídnice za jať došel až tam, že původní široké *ê* zmizelo, došlo tam i k nejintenzivnější redukci nepřízvučných vokálů a nejdále byla dovedena bulharská přehláska *a* > *e* po měkké souhlásce. Vzhledem k velmi silné redukci a důslednosti provedení změn zanikly všechny hláskové jevy, držící staré pádové koncovky, a proto deklinace zmizela beze stopy. — Centrálním balkánským dialektem se mluví v obou „růžových dolínách“ a od Lovče po Trjavnu, tedy v hlavní oblasti bulharského obrození; stal se přirozeně základem spisovného jazyka. V ostatních dialektech tzv. „balkánské“ skupiny některé z uvedených jevů provedeny nebyly nebo proběhly jen částečně.

Na bulharském východě je však ještě jedno centrum — smoljanský dialekt v Rodopech. I tam došel vývoj systému nejdále, avšak jiným směrem. Od západu sem dospělo splnutí obou jerů, typické pro slovinštinu a srbocharvátštinu. Se střídnici za oba jery splynula pak střídnice za obě nosovky; takto vzniklý vokál měkčí předchází souhlásku, vznikli-li z *ε* nebo *ъ*, a neměkčí ji, vznikli-li z *ο* nebo *ъ*. Touto situací se poněkud narušil původní stav korelace měkkosti v tom smyslu, že před jedním zadním vokálem, nikoli však jaťovým, může stát konsonant měkký nebo i tvrdý (*z'ot*, *zet'*: *zob*, *zub'*); to v různých rodopských dialektech dovedlo do různých měkčení i tvrduť, a to i před předními samohláskami a u většiny konsonantů. Redukce nepřízvučných vokálů tu rovněž proběhla, ale směrem k nižší artikulaci (*o* > *a*, připomínající ruské akání, *e/i* > *ě*); i to je odlišné od severovýchodních dialektů, ale celkový charakter hláskového systému je bližší východnímu než západnímu. Je tedy správný postřeh A. Teodorova-Balana (pozn. 9), že dělíme-li podle jaťové střídnice, rodopské dialekty mezi východní nepatří, protože nemají jaťovou přehlásku; třídíme-li však nářečí podle celého hláskového systému, můžeme je k východním přiřadit.

Původní výslovnost jať zůstala v Rodopech *ê*; udržela se patrně proto, že v době vokalizace jerů se jerový vokál změnil v *δ* a v systému tak zůstala rovnováha. Pro společnou střídnici za jery a nosovky se v bulharské jazykovědě užívá termínu „druhotný jer“ (vtoričen er), zavedeného snad L. Miletičem; nepovažujeme jej za správný, neboť máme za to, že nosovky se v Rodopech neodbouraly cestou *ε/ο* > *ъ* > *δ* (jak se nejspíše myslelo), nýbrž cestou *ε* > *ε* a obojí přímo > *δ*, vzniklé předtím jerovou vokalizací.²¹ Na rozdíl od bulhar-

²⁰ Viz již pozn. 11; dále srov. V. Šaur, *O vzaimosvjazii vostočnobolgarskich reflektov „ê“ s protobolgarskim superstratom*, Sborník prací fil. fak. A 22—23, s. 147—158, a též, *Původní slovanské jať — jak se vyslovovalo?* Sborník prací ... A 25—26, s. 79—85.

²¹ Srov. V. Šaur, *Protobulharsko-slovanský bilingvismus* ... s. 317—319; S. Kabanov, *Izvestija na Instituta za bálgarski ezik* 16, s. 431—435.

ského severovýchodu, kde vlivem protobulharského bilingvismu nutno počítat s udržení protikladu „zadní vokál nelabializovaný : labializovaný“ (a tedy s udržení původní výslovnosti τ , odtud logicky $\varrho > \tau$), který je nositelem významové distinkce v turkotatarských jazycích, nebyly v Rodopech podmínky k udržení tohoto protikladu a proto ani s vývojem $\varrho > \tau$ nemůžeme počítat, není-li doložen.

Poznamenáváme, že ne vše, čím se nářečí Rodop liší od jiných bulharských dialektů, je v Rodopech starší a jinde novější²²; tradovaným názorem např. bylo, že tzv. trojí člen, užívaný v Rodopech (i Makedonii), je stadium starší oproti členu jedinému *t*-ovému²³ — ukázali jsme,²⁴ že tomu tak být nemohlo. Jistě je v Rodopech řada archaismů, neboť v hornatém terénu se nešíří inovace snadno; vnitřní vývoj hláskového systému však proběhl podle vlastních zákonitostí a nebyl vnesen z cizího prostředí. Nejdále dospěl v centru, nářečí smoljanském, méně daleko v okrajovějších údolích a ve východní, částečně Turky kolonizované (a i proto izolovanější) oblasti.

Za dialekt rodopského systému považujeme i nářečí obcí jižně od Chaskova a Charmanli, neboť tam, shodně s rodopskými nářečím, se etymologické *ja* mění v *ê*. V části obcí tam došlo k zajímavému vývoji: *ê < ja* zůstalo, kdežto střednice za *ja* se zúžila, takže tu dnes je trojí *e*, široké z *ja*, střední z *e* a úzké z *ja*. (O tomto nářečí Kočev ani jiná třídění nehovoří.)

Jiné dialekty bulharského jihovýchodu byly, až na Teodorova-Balana, zpravidla stavěny do stejné skupiny jako rodopské; tak i Kočev, opřen o starší literaturu. — Máme za to, že tento pohled je zjednodušený. Až na onen chaskovsko-charmanlijský dialekt jde totiž o nářečí s typicky balkánským vokálním i konsonantickým systémem (alternace *ja*ové střednice, *a < τ* i ϱ , redukce nepřízvučných vokálů); zmizely i zbytky deklinace, která se v Rodopech zčásti uchovala. — Ani hlavní dialekt pohoří Strandža, tzv. chasekijský, nemá charakteristické systémové znaky nářečí rodopských; pouhá existence *ê* v tomto dialektu ještě nedává právo k takovému přiřazení, *ê* je známo i z „erkečského“ dialektu (dnes obec Kozičeno) na Varnensku, který nikdo za jihovýchodní nepovažoval. Záleží na tom, čeho je *ê* střednicí; o „jihovýchodním“ charakteru nářečí lze dle nás mluvit jen tehdy, je-li *ê* za *ja* i ve slovech a tvarech, kde v další slabice stojí zadní samohláska (*mlêko*) nebo ve slabice poslední (*snêg*).

Máme za to, že s přihlédnutím k oběma popsáním centrům by bylo nejvhodnější třídít východobulharské dialekty takto (jednotlivé celky jsou seřazeny od severu k jihu):

- I/1. Severní okraj severního centra = dialekty pod unajské (dříve moesijské) s eventuálním dalším dělením podle stupně zachovalosti periferních jevů. Dnes již v reliktech. (Jde v podstatě o archaičtější vývojové stadium balkánských dialektů.)

²² Srov. např. T. Todorov, *Balgarski ezik* 25, 1975, s. 42 (o původu některých rodopských zájmen; automaticky přijímá větší stáří v Rodopech, ačkoliv právě tam může jít o zájmené inovace).

²³ Tento názor zastával hlavně L. Miletič, srov. zvl. *Balgarski pregled*, Sofia, t. 2, 1933, s. 1—18, i jiné jeho práce. Také I. Gálabov, *Členi v balgarski i rumänski ezik*, Sofija 1964 názor přijímá, aniž se zabývá bližším zdůvodněním.

²⁴ V. Šaur, *O významu zájmeného základu OV- a jeho vztahu k bulharskému a makedonskému členu*, *Slavia* 44, 1975, 233—239.

I/2. Severní centrum = dialekty balkánské:

- a) vlastní centrum — centrální balkánský dialekt,
- b) severovýchodní (kotelsko-elensko-drjanovský) dialekt,
- c) podbalkánské dialekty (s případným dalším dělením).

I/3. Jižní okraj severního centra (s mnoha dialekty kolonizačními), do něhož patří dialekty trácké nížiny a Strandže. Jde o demograficky komplikované území.

II/1. Jižní centrum = dialekty rodopské:

- a) vlastní centrum — smoljanský dialekt (popř. i nářečí Široké Láky, chápeme-li je za samostatný celek),
- b) severní poddialekt chvojnenský (liší se jen drobnostmi),
- c) západní poddialekty (čepinské) s neologismy,
- d) východní poddialekty (tichomirský, zlatogradský) s archaismy.

II/2. Okrajové dialekty jižního centra:

- a) nově prozkoumané dialekty v povodí řeky Mesty,
- b) dialekty na řeckém území s rodopským hláskovým systémem,
- c) dialekt chaskovsko-charmanlijský,
- d) kolonizační dialekt bulharských katolíků rodopského původu v severním Bulharsku, popř. Banátu (pokud by měl mít dialekt banátských Bulharů své místo v tomto systému, musel by být vydělen; jeho vývoj byl složitý a samostatný²⁵).

O podrobnostech se lze dočíst u S. Stojkova, *Balgarska dialektologija* (pozn. 8) a v bulharském nářečním atlase (pozn. 2).

6. Mezi východní dialekty jsme na rozdíl od veškeré dosavadní literatury včetně Kočeva nezařadili nářečí okolí Panagjurište, neboť jsme přesvědčeni, že tam vzhledem ke svým vokalickým jevům nepatří a že jde o dialekt přechodový. — Panagjurište neleží příliš daleko na východ od jaťové hranice a na jihozápadě sousedí s dobře popsáním dialektem ichtimanským,²⁶ který se tradičně považoval za západní. Jať dává sice kolem Panagjurište východní střídnice, shodně se spisovným stavem, ale takto je tomu i na Pirdopsku a v řadě jiných nářečí po východní straně jaťové hranice; shodně s Pirdopskem — a odchýlně od spisovného jazyka — je tu jať měkkější *a* i před *ž, š, č* (*gr'aška, mr'aža, ml'ačna* apod.) U střídnice za jery a nosovky však pozorujeme stav, plynule navazující na dialekty západního typu východně od Sofie. Dříve²⁷ jsme upozornili, že okolí Pirdopu i Panagjurište bylo zasaženo jerovým splynutím od západu; vycházeli jsme z dialektologické literatury, dostupné v té době. Po vyjití 3. svazku nářečního atlasu lze obraz o charakteru jerového splynutí na východ od Sofie upřesnit. Zatímco západně od Sofie toto splynutí proběhlo důsledně, na východ od ní jsou v určitých pozicích splynuté střídnice *a*, v jiných pozicích střídnice rozdílné, za měkký jer *e*, za tvrdý jer *ä*. V prefixech bývá *voz-*, *vo-*, ojedinele *so-*. Směrem na východ střídnice *-a-* postupně ubývá, ale ještě v okolí Pirdopu i Panagjurište, tedy na východ od jaťové hranice, je v některých obcích *sa-* < *sv-*, *tanko* < *tvnko* a jsou i jiné odchylky od východobulharského stavu, totiž od *e* < *v*, *ä* < *v*. Sonantní *r, l* se u Panag-

²⁵ Viz podrobně S. Stojkov, *Banatskijat govor*, Sofija 1968, a též, *Leksikata na banatskija govor*, Sofija 1969.

²⁶ Srov. M. Mladenov, *Ichtimanskiyat govor*, Sofija 1966.

²⁷ Srov. V. Šaur, *Protobulharsko-slovanský bilingvismus...* s. 311—312.

jurište vyslovuje *är, äl* pod přízvukem a *ar, al* v pozici nepřízvučné, což není „východní“ ani „západní“ směr vývoje (na východě čekáme střídání spíše opačné, na západě jedinou střídnicí). Podobně jako vokál v sousedství *r, l* se v závislosti na přízvuku vyslovuje člen maskulina. Je zde — asi jen sporadicky — doložena přehláska 'u > i, podobná české (*klič, lidé* aj.²⁹), která rovněž není z jiných dialektů známa; je zde tvrdá koncovka l. sg. prez. (*prává, mólá* ap.), východním nářečím cizí, v západních očekávaná. — Souhrnně je tu tedy ve vokalismu řada západních nebo neopakovatelných jevů; jde tedy o dialekt přechodový, nikoli východní, jak se dříve soudilo.

Z ostatních lokalit do přechodového pásu patří Pirdopsko, kde jediné jaťové střídnice jsou východní, jinak celý vokalismus je západní; také Tetevensko, kde splynulý vokál za oba jery (= západní) dal *ě* a přitom tu došlo k východní přehlásce 'a > e. Široké *ě*, ale za jať, je doloženo na Plevensku spolu s jinými vokalickými osobitostmi přechodového charakteru. Také zařazení podhorského dialektu Razložského s. jať > *ě* pod přízvukem a e v nepřízvučné pozici mezi přechodová nářečí je mimo diskusi.

Kočev však za přechodový chápe i dialekt ichtimanský, který nemá výraznější rysy východního charakteru; dále v této souvislosti hovoří o Pazardžiku, které není nářečně jednotné, i o Petričsku a Gocedelčevsku, kde se vyskytuje mnoho jinde neznámých jevů, a o dialektech na řeckém území, celkově méně prozkoumaných. Toto již považujeme za problematické. Do mníváme se, že tam, kde hranice mezi východem a západem splyvá s neproknutelným velohorským terénem a kde rozhodující isoglosy tvoří svazek (to je případ rozmezí Petričska od Gocedelčevska; mezi oběma oblastmi je skoro 3000 m vysoký Pirin), je na jedné straně nářečí východní, na druhé západní, žádné přechodové. Dále soudíme, že přechodovost nářečí je dána jeho jevy, jak se historicky vyvinuly; tam, kde se stýká z důvodů časté kolonizace několik dialektů různého původu, nejde o přechodové nářečí, ale o míšení obyvatel (to je případ okolí Pazardžiku) a obojí by nemělo být ztotožňováno. Je třeba odlišovat systémově-typologickou přechodovost od demografické.

7. Z tohoto posledního důvodu máme i připomínky ke Kočevově klasifikaci bulharského západu. Omezíme se na hlavní problémy, mj. i proto, že dosud neznáme 4. díl bulharského atlasu. — Tradičně se tato oblast dělila na nářečí severozápadní (od Staré Planiny na sever; C. Todorov²⁹ sem řadí i Sofijsko) a jihozápadní (tradičně: makedonská; S. Stojkov³⁰ rozumí jihozápadními nářečemi celou sofijskou skupinu, sahající až ke Vrace a Botevgradu). Kočev považuje za „severozápadní“ též přechodový pohraniční dialekt bulharsko-srbský, zatímco celá Makedonie a celé širší Sofijsko mu tvoří velkou jihozápadní skupinu.

Domníváme se, že tato pojetí přesně nevystihují, které klasifikační znaky jsou podstatné a jaké přirozené celky podle nich vznikají.

Především „pohraniční“ dialekty mezi ostatní západobulharské nepatří.

²⁹ Srov. S. Stojkov, *Bългарска диалектологија*, Sofija 1962, s. 71; mapa tohoto jevu byla pro nářeční atlas vyhotovena, ale nevytištěna.

²⁹ Srov. C. Todorov, *Северозападни български говори*, Sbornik za narodni umotvorenija 41, Sofija 1936.

³⁰ Srov. S. Stojkov, *Bългарска диалектологија*, Sofija 1962, s. 97 a násl.

To je samostatný celek, v němž přeměna gramatické struktury „bulharského“ typu nebyla provedena důsledně. Jádrem tohoto celku leží na území Jugoslávie, jejíž dialektologové dospěli k podrobnější klasifikaci,³¹ z toho, že do Bulharska patří jen okraj, ještě nelze dělat závěry pro posuzování národního povědomí, srov. výše. — Z ekonomických důvodů však příslušníci těchto, zpravidla horských dialektů odcházeli do nížin, zejména směrem k Dunaji; proto enklávy tohoto nářečního typu, různě narušené míšením s původním dialektem nížiny, nacházíme po celém severozápadním Bulharsku. To bylo asi hlavním důvodem ke Kočevovu zařazení těchto dialektů mezi severozápadní. Jenže je tu nedůslednost: makedonské dialekty chápe za bulharské z důvodů lingvistických, na severozápadě lingvistickým důvodům nadřazuje demografické.

Považujeme-li západní Bulharsko (mimo pohraničních dialektů) i Makedonii za společný široký celek (z dialektologického hlediska je to na místě), musíme hovořit nikoli o centrech dvou, ale *nutně* o třech:

1. Makedonské centrum, základ nového spisovného jazyka po r. 1945, ustálilo přízvuk na třetí slabice od konce, rozvinulo tři různé střídnice za jery a nosovky ($e < o/\epsilon$, $o < \bar{o}$, $a < \bar{a}$) a má k , $g < tj$, dj .

2. Sofijské centrum má jednu společnou střídnici za \bar{o} , \bar{a} i \bar{a} (odlišná je střídnice e za ϵ), přízvuk poměrně archaický a za tj , dj od původu patrně \bar{c} , \bar{d} , místy (kolonizačně nebo spontánně?) nahrazené k , g .

3. Třetí centrum je v západní části dunajské nížiny. Je to vlastně od původu dialekt východní, pokračování dialektů balkánských, kde nejstarší hláskové změny (jerů a nosovek) probíhaly stejně jako v balkánských dialektech; v době, kdy zaniklo jať, se (nejspíše proto, že hranice byzantských témat v 11.—12. st. zabránila styku obyvatelstva s východem) dostalo toto území do izolace od východu a jať se změnilo tak, jako v ostatních západních dialektech. Proto i změny, které následovaly (vývoj měkkosti souhlásek a artikulace nepřízvukných samohlásek), proběhly tak, jako na západě, ale bez typických inovací. Skupiny tj , dj samozřejmě daly „východní“ střídnice \bar{c} , \bar{d} , neboť šlo o změnu starou.

Kočev považuje sofijské i centrálně makedonské jádro za podcentra jediného velkého jihozápadního komplexu; to neodpovídá výsledkům vývoje vokálního systému, jak to ukazuje právě 3. díl nářečního atlasu. Kočev také neinterpretuje správně genezi stavu okrajových makedonských nářečí na jihu a západě. Protože mají řadu archaismů, přitom však některých zdánlivě shodných s jevy východobulharskými, Kočev usoudil, že jde o dialekt původně východobulharského typu, který se směrem od centra „pomakedonšťoval“ a původní východobulharské rysy se zachovaly jen na okraji. Avšak některé z jevů, shodných s východní bulharštinou, jsou výsledky stejných tendencí (redukce nepřízvukných samohlásek, lokální střídnice za \bar{a} v nesousedících areálech), zatímco jiné jevy jsou v podrobnostech odlišné (rysy morfologické). A na makedonském jihozápadě jsou i jevy neopakovatelné (přízvuk na 2. slabice od konce na Kostursku, perfektum typu *imam dojdeno*), možná ovlivněné řečtinou či albánštinou (to se týká zvláště syntaxe zájmen).

S přihlédnutím k uvedenému se domníváme, že západní bulharské dialekty

³¹ Srov. A. Belić, *Dijalekti Istočne i Južne Srbije*, Beograd 1905; P. Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko nářeće*, Novi sad 1956, s. 12—18, 108—129 aj.; nově i A. Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Beograd 1978, s. 18—21.

је нејвходнџји дџлит такто (нектерџе целкы зчџсти засахуји до днешниџо југослџвскџго уземји):

I. Дialeкты подунајске нџзiny (дaлџи дџленџи се тџкџ дробностџи; диaлект тџсно поблиџ жаџове хрaнице сем аси непатџи, тен је прџходовџ)

II. Дialeкты соџијске групинџ:

a) центрџлни (= зџпадосоџијскџ) ($\tau/b/\varrho > \check{a}, r, l$ vyslovovano slabičnџ)

b) северни (врачaнскџ) ($\tau/b/\varrho > \check{a}, r, l$ nejednotnџ)

c) северовџходни (botevgradskџ) ($\tau/b/\varrho > \check{a}, r, l$ slabičnџ)

d) вџходни ($\tau/b/\varrho > a$ s řadou vџjimек; $r, l > r\check{a}, l\check{a}$; skupina značnџ zasa-
 ženџ kolonizačnџmi jevy)

e) јџзни (pod Rilou) ($\tau/b/\varrho > a$ nebo o , sonantni $l > u$ nebo slabičnџ, sonantni r zůstalo)

III. Прџходовџ диaлекты мези јџдрџм соџијскџм а мaкeдонскџм на Стaнке Димитровску а Кјустендилску, прџп Blagoevgradsku (obdobnџ charakter majџ i диaлекты в Југослџвиџ поблиџ вџходни хрaнице) s typickџм kolisџnџм vџseh popsanџх јovџ.

Дaлџи групинџ, тј. мaкeдонскџ центрџм, је јџз целџ на уземји Југослџвиџ; там пак окрaјовџ мaкeдонскџ диaлекты, јимџз се ту незaбџвџмe, мј. i прoто, же в Југослџвиџ неvзникло дџло, ровнoцeннџ булхaрскџм нaрџчнџм аtlасу.

Тзв. прџходовџ диaлекты булхaрско-србскџ твoрџи самoстaтнoу групинџ, ровнoцeннoу диaлектџм вџходниџм а зџпадниџм.

КАК КЛАССИФИЦИРОВАТЬ БОЛГАРСКИЕ ДИАЛЕКТЫ?

Болгарские диaлекты нaдо клaссифицирoвaть по oбщџму хaрaктеру фонологической системы, не по oтдельным явлениям. На южнославянской территории при клaссификации диaлектов следует выйти из исторических фонологических изменений, не совпадающих с современными государственными границами. Для комплексного подхода важен вклад С. Стойкова и И. Кочева в основные вопросы клaссификации, oднaкo выдвигаемые ими принципы можно уточнить. Oсновой разделения болгарских диaлектов является произношение бывшего ята, с которым связана вся корреляция мягкости и твердости и редукция безударных гласных. По этому принципу болгарские диaлекты разделяются в восточные и западные с промежуточной полосой в центре Болгарии. В рамке восточных выделяются два центра, балканский и родопский, с окончательными проявлениями фонологических тенденций; в остальных восточных диaлектах те же тенденции проявились лишь отчасти или разным способом скрещиваются. К „промежуточным“ принадлежит и диaлект окрестностей г. Панагюриште, до сих пор считавшийся восточным. Некоторые наречия болгарского юга следует считать не переходными восточно-западными, как думает И. Кочев, а смешанными с демографической точки зрения. На болгарском западе автор статьи видит три центра, северо-западный, софийский и югозападный (а не два, как думают другие); пограничные диaлекты болгарско-югославской границы образуют третье целое, не входя в рамки западных.

● 2019年12月17日

● 2019年12月18日